

STEF CHRISTIAENSEN

Straf de armen

Het nieuwe beleid van de sociale onzekerheid

Loïc Wacquant, Berchem, Epo, 2006, 359 p.

Loïc Wacquant, Frans socioloog, is als docent verbonden aan de universiteit in Berkeley en als onderzoeker aan het Centre de Sociologie Européenne in Parijs. Vandaar dat hij in zijn werken voortdurend de band legt tussen wat zich afspeelt aan deze en gene zijde van de oceaan. Zijn vaststellingen en reflecties zijn niet in het minst ingegeven en doorleefd door zijn verblijf in zwarte getto's in de VS. In dit werk - merendeels een bundeling van hoofdstukken die als artikelen elders zijn verschenen - is hij uitgegaan van het "veiligheidsspektakel" dat op het einde van de twintigste eeuw de politieke scène van de VS evenals die van de West-Europese staten is gaan veroveren. Volgens W. wordt namelijk de "oorlog tegen de misdaad", zoals die in de VS wordt gevoerd, beschouwd als hét referentiepunt, de theoretische bron en de praktische inspiratie voor het veiligheidsbeleid van de West-Europese landen.

Wacquant's benadering is uitermate kritisch. Hij situeert zich in een radicale criminologie waarbij hij gelijktijdig uitgaat van een materialistische analyse en van een symbolische benadering. In zijn materialistische analyse heeft hij oog voor de wijzigende verhoudingen tussen het strafsysteem en het productiesysteem; wijzigende verhoudingen die zich bij uitstek voordoen in periodes van sociaal-historische turbulentie. Bij de symbolische benadering - reeds toegepast door Durkheim en later uitvergroot door Wacquant's leermeester, Pierre Bourdieu - gaat het om het vermogen van de staat om scherpe sociale scheidslijnen te trekken, een werkelijkheid te creëren en doeltreffende categorieën en classificaties aan te brengen. W. ziet beide benaderingen als complementair. De historische werkelijkheid leert immers dat het strafbeleid en de strafinstellingen onderhevig zijn aan de economische machtsverhoudingen. Deze machtsverhoudingen kunnen/zullen het respect voor de economisch bepaalde hiërarchie versterken en de uit de pas lopende bevolkingsgroepen onder controle houden en tegelijkertijd normen opleggen en collectieve en subjectieve waarden creëren. De gevangenis symboliseert materiële scheidslijnen en materialiseert de verhoudingen van een symbolische macht. De gevangenis symboliseert en materialiseert de band tussen ongelijkheid en identiteit, tussen overheersing en onderwerping "en verbindt de passies en de belangen die de maatschappij doorkruisen en in de ban houden".

Het actueel veiligheidsdenken is volgens W. ingegeven door een beperkte, eenzijdige visie op "(on)veiligheid", voortkomend uit een welbepaalde maatschappijvisie en gericht tegen welbepaalde segmenten van de bevolking. De staat bekommert zich niet langer om de sociale veiligheid van de burgers; de veiligheid die zou moeten voortkomen uit zekerheid om elementaire voorzieningen zoals werk, inkomen, gezondheidszorg, onderwijs, huisvesting e.d. Hieruit blijkt volgens W. meteen ook de onmacht (veelal bedoeld W. ook de "onwil") van de staat. De staat maakt daarentegen een vuist en legitimeert zichzelf door zwaar in te zetten tegenover de zogenaamde traditionele cri-

minaliteit, van klassieke zware feiten tot de vele vormen van banale straatcriminaliteit en overlast.

Het actueel veiligheidsdenken dat kenmerkend is voor de ontwikkelde landen plaatst W. in het licht van de opkomst van het neoliberalisme als ideologisch project en als regeringspraktijk waardoor het beleidshandelen wordt onderworpen aan de "vrije markt" en waardoor de "individuele verantwoordelijkheid" op elk denkbaar vlak het leidmotief is. Gelijktijdig - en wellicht juist daarom - wordt door de staat een actief, strafgericht veiligheidsbeleid gevoerd dat zich toespitst op wat hij gemakshalve "de straatcriminaliteit" noemt en op de bevolkingsgroepen die maatschappelijk uit de boot vallen. W. legt doorheen het boek voortdurend het verband tussen het (gebrek aan een behoorlijk) sociaal beleid en het strafbeleid van de neoliberale staatsmacht. Met feiten en analyses toont hij aan dat op een disciplinaire manier maatregelen worden getroffen tegen werklozen, behoeftigen, ongehuwde moeders en andere "steuntrekkers". Gelijktijdig wordt een actief strafbeleid gevoerd doordat justitie en politie een repressief web spannen over de achterstandswijken. Het "sociale" en het "justitiële" vormen beide de "strafstaat" en zijn volgens W. twee facetten van eenzelfde armoedebeleid, gericht op de autoritaire beheersing en correctie van het gedrag - economisch en symbolisch - van zogenaamde weerspannige en verantwoordelijke bevolkingsgroepen.

W. beschrijft na een inleidend hoofdstuk de evolutie naar de strafstaat in vier bewegingen, die telkens een deel uitmaken van zijn boek.

Het eerste deel "de armoede van de sociale staat" gaat over hoe in Amerika na de burgerrechtenbeweging vanaf de jaren '70-'80 van vorige eeuw een sociaal en politiek experiment tot stand is gekomen, zonder voorgaande of gelijke in de naoorlogse westerse samenleving, waarbij de (semi)welvaartstaat geleidelijk evolueerde naar een repressieve staat. Hij onderscheidt hierin een gelijktijdige afbouw van de sociale staat en een opbouw van wat hij de strafstaat noemt.

De afbouw van de sociale staat heeft twee dimensies: de aftocht van de "liefdadigheidsstaat" en de aftakeling van de werkzekerheid. De liefdadigheidsstaat werd in de VS afgebouwd door drie technieken: de budgettaire inkrimping van de financiële tegemoetkoming aan niet-vermogenden, aan de armen; administratieve technieken van toenemende controles en revaluatiecriteria waardoor steeds meer personen uit het ondersteuningscircuit worden gestoten; de eenvoudige afschaffing van sommige vormen van sociale bijstand. De afbouw van de Amerikaanse liefdadigheidsstaat gebeurt over een breed front: de inkrimping en quasi afschaffing van de werkloosheidsverzekering, van de beroepsinvaliden, van de budgetten voor sociale woningen, van de urbanisatie en de wijkontwikkeling, van de meeste integratieprogramma's voor werklozen. Tevens offerden nogal wat Amerikaanse steden hun openbare diensten op die bestemd waren voor arme wijken en hun bewoners (onderwijs, gezondheidszorg, openbaar vervoer...). Daarnaast stelt W. vast dat grote delen van de traditionele Amerikaanse arbeidersklasse worden getroffen door een gestage verslechtering van de werkomstandigheden, meer bepaald door het verdwijnen van vaste jobs, door de verlaging van de lonen en de inkrimping van collectieve bescherming. Dit ging, onder het mom van grotere flexibiliteit, gepaard met een steile opmars van bestaansonzekere banen. W. noemt dit wel eens de toename van de "hamburgerjobs". Precaire banen zijn niet typisch voor de private sector, maar evenzeer gemeengoed geworden in het overheidsdomein en in het onderwijs. De ervaringen van de laatste decennia leren bovendien dat precare banen niet typisch zijn voor perioden met een economische laagconjunctuur,

maar zich evengoed doorzetten in perioden dat het goed gaat. Voortaan, zo stelt W., wordt de bestaansonzekerheid "de norm", overal in de VS.

W. ziet de evoluties van de sociale staat en van de strafstaat als het ware als communicerende vaten. Naarmate het vangnet (*safety net*) van de liefdadigheidsstaat grotere gaten gaat vertonen, worden de mazen van de strafstaat (*drag net*) steeds fijner in de lagere regionen van de maatschappij. Het overheidsbeleid dat er in bestaat het falen van de overheid op sociaal gebied te criminaliseren bestaat uit twee modaliteiten. De eerste modaliteit is de omvorming van de sociale diensten tot een instrument van bewaking en controle van de categorieën die zich niet willen inpassen in de nieuwe economische en morele orde. Dit gebeurt o.m. door voorwaarden te stellen van *learnfare* (bv. opleggen bepaalde opleidingen of cursussen te volgen) en van *workfare* of het "inhameren" van de morele plicht loonarbeid te verrichten (bv. verplichten om het even welke job aan te nemen) om nog voor sociale dienstverlening in aanmerking te kunnen komen. De tweede modaliteit is de massale en systematische opsluiting. W. ziet dit als een bijkomende techniek om de marginaliteit, die zijn wortels heeft in de onderwerkwinstelling, de werkloosheid en de preciaire arbeid, in te perken. Het gaat hier volgens W. wel degelijk om een sociaal-economisch gegeven. Verder behandelt W. uitvoerig dat de astronomische aangroei van de gevangenispopulatie allesbehalve gelijke tred houdt met de reële trends van de criminaliteit. Het gaat bovendien om meer dan opsluiting in strikte zin, maar tevens om al degenen die op de een of andere manier onder toezicht staan van justitie. Vandaar dat gedurende de laatste decennia het justitieel systeem en het gevangenisapparaat een tomeloze uitbreiding kennen, dat de gevangenisbudgetten steeds toenemen, dat de opsluiting wordt gecommercialiseerd enz. Dat de gevangenen in de eerste plaats tot doel hebben om het subproletariaat onder controle te houden, is volgens W. niet moeilijk aan te tonen. Het valt hem op dat het half miljoen gedetineerden, bij elkaar gepakt in de zowat 3.300 strafinstellingen van het land, en de veertien miljoen die elk jaar door de gevangenispoort naar binnen stappen, hoofdzakelijk afkomstig zijn uit de meest gemarginaliseerde groepen van de arbeidersklasse, uit de gezinnen van het gekleurde subproletariaat uit de steden, uit de categorieën die zijn "platgewalst door de hervormingen van de loonarbeid en van de sociale bescherming". Veruit de meeste gedetineerden komen uit een situatie van materiële en sociale ontbering: een minderheid komt uit een twee-oudergezin, meestal gaat het om ouders met alcohol- of drugsproblemen, met kwetsbare sociale banden, komt uit een (gezins)milieu met een eerder gewelddadige cultuur, met een beklagenswaardige gezondheidstoestand en tal van gedetineerden hebben psychiatrische problemen. Voor W. is dit een duidelijk bewijs dat de strafstaat de armen en de marginalen nog meer marginaliseert en straft.

In een volgend hoofdstuk van het eerste deel behandelt W. meer concreet hoe de sociale bijstand "hervormd" werd tot disciplineringsinstrument. Deze hervorming van de sociale bijstand kwam er hoofdzakelijk in 1996 onder Clinton met de Wet op de Individuele Verantwoordelijkheid en de Arbeid. Benevens het de bedoeling was om hiermee fiks te besparen (volgens W. in vijf jaar tijd 56 miljard dollar) werd met de wet tevens bewust een scherpe scheidingslijn getrokken tussen armen die hun lot niet hebben verdiend en apathische, werkonwillige armen. Vandaar dat met de hervorming in de eerste plaats de AFDC-steuntrekkers (Aid to Families with Dependent Children) en degenen die voedselbonnen ontvangen worden getroffen. In feite komt het er op neer om vooral de "abnormale" gezinnen te treffen, waaronder de alleenstaande moeders. Hoe worden deze brutale besparingen verantwoord? De sociale bijstand wordt als te

gul beschouwd en als ondermijnd voor de werkwil van de steuntrekkers; de sociale bijstand kweekt een cultuur van afhankelijkheid, nefast voor betreffende individuen en voor het land. Deze redenering houdt volgens W. geen steek. Van afhankelijkheid kan geen sprake zijn, want de gezinnen kunnen van deze uitkeringen hoegenaamd niet leven; ze moeten al dan niet in het marginaal circuit andere inkomsten vinden om te overleven. Ten tweede is het zogenaamd aanzetten tot het verrichten/aanvaarden van werk totaal onrealistisch: betreffende categorie van werklozen heeft nauwelijks kans om behoorlijk werk uit te voeren. Veel hangt af van de (veelal ontbrekende) goodwill van de bedrijven. Deze mensen hebben vaak te kampen met onvoldoende kwalificaties, een onderbroken beroepsloopbaan en vacante jobs worden op informele wijze ingevuld. De bekritiseerde wet doet evenmin iets aan de economische oorzaken van de armoede.

De wet heeft voor gevolg een verdere daling van het levensniveau van de armste gezinnen. W. merkt hierbij op dat van de westerse landen de VS het hoogst scoort op het gebied van de kinderarmoede. Een ander gevolg is dat honderdduizenden werkzoekenden gedumpt worden in de periferie van de arbeidsmarkt; hierdoor stijgen de informele straateconomie en de criminaliteit en daardoor de onveiligheid in de getto's.

Op ideologisch vlak heeft de hervorming de tot op de draad versleten malthusiaanse stereotypen over de "slechte armen" nieuw leven ingeblazen. Vandaar de gemakkelijke legitimatie om deze "slechte armen" zonodig op te sluiten. Een ander gevolg van bezuiniging door de wet op de Individuele Verantwoordelijkheid en de Arbeid is de versnelde privatisering van de sociale bijstand. Het was al sinds de jaren '60 dat een aanzienlijk deel van de goederen en de diensten voor de armen werd overgeheveld naar verenigingen zonder winstoogmerk en naar commerciële bedrijven. Nieuw is daarenboven de commercialisering van de armenregistratie. Om deze registratie op peil te houden en om de individuele dossiers te checken aan criteria van rechthebbend of uitsluiting werd het data-management uitbesteed aan grote gespecialiseerde bedrijven. De staat beschikt namelijk niet over de administratie om de gegevensbestanden bij te houden.

In het tweede deel trekt W. alle registers open om aan te tonen hoezeer de strafstaat gestalte krijgt in een hyperinflatie van het gevangeniswezen. De ontwikkelingen van de laatste drie decennia staan in scherp contrast met de jaren '60 en het begin van de jaren '70 toen de gevangenisstraf nog werd voorgesteld als een ultimum remedium. De toenmalige debatten voorspelden dat in de ontwikkelde samenlevingen de gevangenen nog slechts een beperkte rol zouden spelen, meer bepaald voor de harde kern van reëel gevaarlijke delinquenten. Nochtans kwam er na 1973 een spectaculaire ommekeer in de demografie van de gevangenen in de VS. Tegen alle verwachtingen in verdubbelde het aantal gedetineerden in tien jaar en verviervoudigde het in twintig jaar tijd. In dertig jaar tijd verdrievoudigde het aantal strafinrichtingen. Het meest tastbare gevolg van de hyperinflatie van de populaties is dat de gevangenen in de VS barstenvol zitten, met voor de (nationale) staatsgevangenen een gemiddelde bezettingsgraad van 133%. Dit leidt uiteraard tot onmogelijke en onmenselijke situaties waartegen zogenaamd modern gevangenismanagement en "noodoplossingen" zoals drijvende gevangenen en tentenkampen niet opgewassen zijn. W. benadrukt dat de opzienbarende toename van het aantal gevangenen flagrant contrasteert met de stagnatie en zelfs achteruitgang van de criminaliteit, ook van criminaliteit als moord en doodslag, diefstal met geweld en slagen en verwondingen. De toename van de gevangenispopulaties is dan volgens W. te verklaren door een algemene verstrenging van

justitie: steeds meer overtredingen leiden tot effectieve gevangenisstraf, er worden zwaardere straffen uitgesproken voor zowel lichte misdrijven als voor geweldsdelicten; voor bepaalde misdrijven zijn de straffen niet-samendrukbaar; er vallen zwaardere sancties in geval van recidive; de voorwaardelijke invrijheidstelling wordt beperkt. Het gaat daarbij volgens W. in de eerste plaats om misdrijven van gemeenrecht, terwijl witteboordencriminelen duidelijk in mindere mate worden getroffen.

Naast de opsluiting bedient de staat zich van een steeds meer uitbreidend arsenaal van bewakings- en controlemiddelen om de "gediskwalificeerde delen van de arbeidersklasse" onder controle te houden. Er is de grote massa niet-gevangenen die onder gerechtelijke voogdij worden gehouden zoals door middel van de probatie en de V.I. Er zijn ook de zogenaamde intermediaire straffen zoals huisarrest of het verplicht verblijf in een strafcentrum (*boot camp*), gemeenschapswerk, telefonische en elektronische bewaking. Daarnaast zijn er de in de VS wijdverbreide databanken. De politiediensten op lokaal, nationaal en federaal niveau beschikken over zo'n 55 miljoen "misdaadbestanden". Door het samengaan van informatica en genetica worden deze bestanden steeds meer verfijnd en sneller hanteerbaar. W. vindt het schrikbarend dat steeds meer bestanden aan elkaar (kunnen) worden gekoppeld, dat ook talrijke commerciële databestanden in de gerechtelijke bestanden kunnen worden ingevoerd en dat bovendien dergelijke bestanden door werkgevers en huisbazen kunnen worden geraadpleegd. Het systeem van geautomatiseerde "fichering" is een nooit geziene uitbreiding van de bewaking en controle, niet alleen "in de breedte" maar ook in de tijd. Wie eens in een bestand is opgenomen, loopt het risico dit voor de rest van zijn dagen te blijven. De managersfilosofie die in het gevangeniswezen is doorgedrongen heeft er toe geleid dat eerder de aandacht werd gelegd op de beheersing van de gedetineerdenstromen dan op het tot de jaren '70 gekoesterde ideaal van de maatschappelijke integratie. Men is zich ook geen vragen meer gaan stellen bij de oorzaken en de gevolgen van de massale opsluiting.

W. toont aan hoezeer het gevangeniswezen op enkele decennia tijd is uitgegroeid tot een sector die enorm veel staatsmiddelen opslokt en dit terwijl andere openbare domeinen zoals sociale huisvesting, onderwijs, gezondheidszorg steeds meer worden afgeslankt. Het gevangeniswezen is in de VS uitgegroeid tot de derde grootste werkgever. Dit brengt met zich mee dat de vakbonden van het gevangenispersoneel meer macht en invloed kunnen uitoefenen.

W. reageert tegen de hardnekkige mythe in conservatieve (beleids)kringen dat het gevangenisstelsel uiteindelijk goedkoper is dan de schade wegens misdaden die er door kunnen verijdeld worden. Er is namelijk veel meer dan de op zich al hoge economische kost per gevangene. Er zijn nog tal van onrechtstreekse economische kosten die nergens als zodanig worden ingecalculeerd. Het verlies van inactiviteit en productie door de massale maatschappelijke uitsluiting van gedetineerden. Daarnaast is er de maatschappelijke en psychosociale kost doordat duizenden gezinnen verstoken worden van een kostwinner en doordat kinderen verstoken zijn van een vader. Er zijn daarbij de onderbroken school- en beroeps carrières, huwelijken en gezinnen die uit elkaar vallen. Hierdoor is de kans groot dat criminaliteit wordt gereproduceerd, over de generaties heen. De Amerikaanse overheid staat hierdoor voor een dilemma: de kiezers wensen een bestendige "oorlog tegen de misdaad"; anderzijds wensen zij een inperking van de overheidsuitgaven, c.q. van de belastingen. De overheid lost dit op door twee maatregelen: door beroep te doen op de privésector; door de gedetineerden en hun familie een deel van de detentiekosten te doen betalen. Nadat in 1925 de privégevangene

nissen werden afgeschaft, kreeg deze sector terug toegang tot de constructie en het beheer van gevangenissen. Men ziet hierin tal van voordelen: een privébedrijf kan binnen kortere tijd een gevangenis kant en klaar opleveren; men kan flexibeler omspringen met personeel, men kan gemakkelijker snoeien in allerlei personeelsvoordelen, men slaagt er sneller en gemakkelijker in om nieuwe modaliteiten van bewaking en beheer in te voeren enz. Het aantal privégevangenissen is doorheen de jaren '90 spectaculair toegenomen. Ondertussen schijnt er toch een kentering op te treden: vanaf deze eeuw bleken de gevangenissen om verschillende redenen geen sterinvestering meer te zijn van Wall Street. Volgens W. wijst veel erop dat de overheid en het gevangenisbestuur om ideologische en om economische redenen steeds meer kosten van het gevangenisverblijf aan de gedetineerden en hun familie zullen aanrekenen. In sommige gevangenissen moeten de gedetineerden maandelijks een som "huur" betalen. Voor allerlei persoonlijke uitgaven moeten de gedetineerden zich wenden tot de kantine; ook extra voedsel moeten de gedetineerden zelf tegen te hoge tarieven betalen; dit geldt ook voor de medische verzorging. De gevangenisdirecteurs gaan er ook toe over om de levenskwaliteit en de diensten in de gevangenissen te beperken. Hierdoor komen nogal wat programma's die nuttig zijn voor de reïntegratie op de helling te staan.

Het derde deel gaat over wat volgens W. de geliefkoosde doelwitten zijn van de strafstaat. Dit zijn de populaties die de Afro-Amerikaanse getto's bevolkten. Dit zijn tevens de seksuele delinquenten.

De VS hebben in de loop van de geschiedenis gebruik gemaakt van verschillende instituten om de Afro-Amerikanen een aparte identiteit te geven en te domineren. Deze instituten waren achtereenvolgens de slavernij, het Jim Crowsysteem (het wettelijk systeem van discriminatie), het getto en de gevangenis. Door het getto - de apartheid "in de samenleving" - is de actuele raciale wanverhouding in de gevangenis, namelijk een overtal zwarten en een minderheid blanken een recent fenomeen. W. ziet gelijkenissen tussen het getto als een "sociale gevangenis" en de gevangenis als het "gerechtelijk getto". Beide hebben ze als taak een gestigmatiseerde populatie op te sluiten en de materiële en de symbolische dreiging die ervan uitgaat te neutraliseren. De wezenlijk gelijke functionele en structurele kenmerken van de twee instituten voor etnisch-raciale controle zijn: het stigma; de dwang; de territoriale opsluiting; de institutionele scheidsmuur. Wanneer het getto zijn functies verloor, werden deze overgenomen door de gevangenissen; of werden gevangenissen voorzien die aan deze functies voldeden. Dus naarmate de getto's van de zwarten verdwenen, kwamen steeds meer zwarten in de gevangenis. Dit begon vanaf de jaren '70, vanaf de periode van de ineenstorting van de maatschappelijke orde van de *inner city*. W. noemt dit een politiek-wetenschappelijk eufemisme voor het overduidelijk onvermogen om een talrijke bevolking op te sluiten in het zwarte getto of zoals de auteur stelt: "terwijl de muren van het getto daverden en dreigden in te storten, werden de gevangensismuren dikker, breder en sterker" (p. 237). Hiermee werden de gevangenissen de (nieuwe) opslagplaatsen voor bestaansonzekere en gedeproletariseerde delen van de zwarte arbeidersklasse.

Een tweede categorie die volgens W. een uitgesproken doelwit is van het strafstelsel zijn de seksuele delinquenten. De opstoot van het moralisme en de ongebreidelde mediatisering van de seksuele delinquentie is niet zonder gevolg gebleven. Dit blijkt uit de geëvolueerde houding. De bejegening van deze delinquenten is zodanig streng geworden dat zij niet langer worden beschouwd als geestelijk onevenwichtig,

maar gewoon als onverbeterbaar. Deze categorie is dan ook het voorwerp geworden van angstgevoelens en wordt sinds de jaren '70 op een extreme manier aan banden gelegd, als het ware opgejaagd en zo goed als afgeschreven voor de samenleving. W. toont met voorbeelden aan dat de seksuele delinquenten - ook na hun straf of behandeling - geen ongestoord bestaan meer kunnen leiden in de samenleving. Als gevolg van de zogenaamde "Wet Megan" (in feite een stramen van wetten van de staten en van federale maatregelen) worden de identiteiten van seksuele delinquenten ruim verspreid. Er worden lijsten gepubliceerd, op wijk- en buurniveau worden de bewoners verwittigd van de woonplaats van een seksuele delinquent (ook al is zijn straf beëindigd), er worden massaal vlugschriften met identiteiten verspreid, er worden - niet alleen door de overheid, maar ook door private personen - databestanden aangelegd die via websites of cd'roms door iedereen kunnen worden geconsulteerd. Als dit al niet tot excessen aanleiding geeft vermeldt W. dat California de kroon spant, met op jaarmarkten en kermissen tussen de paardenmolens en de oliebollenkramen stands te voorzien waar het publiek de gegevens van seksuele delinquenten kan consulteren. Bovendien de massale verspreiding van fouten, worden door de Meganwetten de animositeit, de vooroordelen en de foutieve beeldvorming tegenover seksuele delinquenten en andere personen met afwijkend gedrag voortdurend aangewakkerd.

Voor W. is het overduidelijk dat in de VS een beleid wordt gevoerd om bepaalde categorieën uit te rangeren. Er is lang getwijfeld tussen "een medisch model" en "een vergeldingsmodel". Volgens W. is de spanning tussen de veiligheid van de gemeenschap en de burgerrechten van de seksuele delinquenten duidelijk opgelost door een feitelijke afschaffing van de burgerrechten. De nadruk is komen te liggen op de afschaffing van de privacy (bekendmaking van identiteiten), op een louter strafrechtelijke aanpak en op segregatie. De idee van verzorging, therapie en rehabilitatie heeft men grotendeels verlaten. De meerderheid krijgt volgens W. geen behandeling. Men beschouwt hen als verwerpelijk en onverbeterlijk. Dit alles past in het kraam van nogal wat politici. W. stelt vast dat politici staan te trappelen om het electorale dividend op te strijken van de gecultiveerde vijandigheid tegenover *sex offenders*.

In het laatste deel bespreekt W. in welke mate de veiligheidspolitiek in Europa geïnspireerd is door de VS. W. stelt vast dat ook in Europa - hij focust vooral op Frankrijk - veiligheid een topprioriteit is geworden, een topprioriteit die het dagelijks leven en de berichtgeving beheerst. Het gaat daarenboven om een verengde connotatie van het begrip: de veiligheidsthematiek wordt eenzijdig gefocust op straatcriminaliteit, op geweld in de steden en op jeugddelinquentie. Ook in Europa doet zich een verschuiving van de veiligheid voor: in een periode dat de neoliberale staat verklaart machteloos te zijn op economisch en sociaal vlak en dus het recht op arbeid wordt opgegeven, wordt een andere "maatschappelijke" veiligheid het voorwerp van het staatsbeleid. W. merkt daarbij op dat het evengoed de zogenaamde progressieve en linkse regeringen zijn die een eenzijdige maatschappelijke veiligheid als prioriteit naar voor hebben geschoven. Het was in het begin van 2002 de "gauche plurielle" die naar nog meer repressieve maatregelen greep. Er was (is) daarbij zeker een invloed vanuit de VS. De rechtse en linkse politici in Frankrijk (en trouwens ook uit andere Europese landen) gaan geregeld op pelgrimstocht naar New York, naar het Mekka van de *crime control* en de *zero tolerance*.

Een welbepaald "veiligheidsdenken" overheerst voortaan alle landen van de eerste en zelfs van de tweede wereld. Dit veiligheidsdenken maakt echter gebruik van een aantal ficties, of van een aaneenschakeling van wetenschappelijke mythes. De eerste

mythe houdt in dat Amerika supercrimineel is maar dat door een strenge aanpak van politie en gerecht men er in geslaagd is om de situatie te stabiliseren. Volgens W. zijn de vaak geciteerde extreem hoge misdaadcijfers uit de VS lare. Een kritische analyse van de cijfers en tevens gebruikmakend van de gegevens van victim surveys toont aan dat de misdaadcijfers - de moorden uitgezonderd - in de VS niet uitgesproken hoger zijn dan die in de Europese landen.

Dat de laatste tien jaar de misdaadcijfers in de VS aanzienlijk zijn afgenomen, wordt verklaard door een kordate en vernieuwende aanpak van politie en justitie die "eindelijk bevrijd zijn van de ideologische taboes en van hun juridisch keurslijf". W. betwijfelt niet dat de misdaadcijfers zijn afgenomen, maar schaaft zich achter de wetenschappelijke studies die het erover eens zijn dat dit niet het gevolg is van de aanpak van politie en justitie, maar van tal van andere factoren. W. haalt m.b.t. de jaren '90 een aantal factoren aan: de snelle economische groei waardoor miljoenen jongeren die tot dan toe veroordeeld waren tot inactiviteit, aan werk zijn geraakt; de transformatie in de drugscriminaliteit waardoor de handel aanleiding gaf tot minder excessen; de demografische ontwikkeling, met name de afname van het aantal jongeren in de leeftijdsgroep van 18 tot 24 jaar waardoor de geweldscriminaliteit is gaan dalen en kennelijk ook het weldoend effect van plotse immigratie uit landen als de Dominicaanse Republiek; de massale inspanningen en acties in tal van steden van binnenuit de gemeenschappen (kerken en allerlei maatschappelijke verenigingen) om jongeren van de drugs en van de drugsgelateerde criminaliteit te houden; de vermindering van de geweldscriminaliteit naar het einde van de jaren '90 toe is niet verwonderlijk omdat die in het begin van datzelfde decennium omwille van een aantal historische factoren, onder meer wegens de bloei van de crackhandel, astronomisch hoog lag.

Een andere wetenschappelijke mythe betreft de theorie van de "gebroken ruit". Deze "theorie" waarop het nultolerantiebeleid van de New Yorkse politie zou gebaseerd zijn stelt dat de onmiddellijke en strenge bestraffing van de minste inbreuk of van de geringste overlast heilzaam is om een verdere escalatie tot ernstigere feiten te voorkomen daar een gezond klimaat van orde wordt hersteld. W. neemt de uitdenkers van deze theorie, James Q. Wilson en G. Kelling, zwaar op de korrel, niet in het minst omwille van de onwetenschappelijkheid ervan.

In het tweede hoofdstuk van het laatste deel over het veiligheidsdenken in Europa gaat W. uit van de penitentiaire situatie in Frankrijk. Hij ziet ook in zijn land een enorme toename van het aantal gedetineerden, menonwaardige materiële toestanden en de elementaire rechten die dagelijks met de voeten worden getreden. De opsluiting wordt de algemeen geldende norm en de sancties worden zwaarder. Ook hier wordt de gevangenis steeds meer gebruikt als een maatschappelijke stofzuiver om het afval op te ruimen van een aan gang zijnde economische transformatie, om het uitschot van de markteconomie uit het gezicht te doen verdwijnen. De toename van de gevangenisapaciteit beschouwt hij als een meervoudige absurditeit. Ten eerste omdat de evolutie van de criminaliteit in Frankrijk op geen enkele wijze de steile opgang - na een bescheiden daling in de periode 1996-2001 - van de gevangenispopulatie rechtvaardigt. Ten tweede omdat er in geen enkel land een direct verband is tussen het aantal gevangenen - de vergelijkende criminologie heeft dit ontegensprekelijk aangetoond - en de omvang van de criminaliteit. De gevangenis voorkomt in het beste geval slechts een kleine fractie van de misdaad. De vermindering van het aantal misdrijven heeft daarentegen te maken met een combinatie van economische, demografische en culturele factoren. Ten derde is de remedie vaak erger dan de kwaal: de automatische reflex om mensen uit de steden op

te sluiten om overlast en delinquentie aan banden te leggen heeft zowel voor de samenleving als voor de betrokken individuen meestal desastreuze gevolgen. Ten vierde houdt het pleidooi voor de gevangenis als een plaats om criminelen gedurende bepaalde tijd te "neutraliseren" volgens W. geen steek. Veelal worden de posities van de geneutraliseerden onmiddellijk ingenomen door anderen bv. om het vrijgekomen segment van de drugsmarkt overnemen. Er is bij (ex-)gedetineerden ook een gewenningsproces; gedetineerden raken in een vicieuze cirkel enz.

Tot slot houdt W. een betoog om de valstrik van het actueel veiligheidsdenken te vermijden. Overeenkomstig de kerngedachte in het boek is het volgens hem een strafrechtelijke en politieke absurditeit om het beleid inzake de criminele "onveiligheid" los te koppelen van de toenemende sociale onveiligheid die er de voedingsbodem van is. Het debat over de onveiligheid en de criminaliteit moet volgens W. weer aansluiten met het maatschappelijk probleem van deze beginnende eeuw, namelijk de opkomst van de gedesocialiseerde loonarbeid als dé bron van de sociale onzekerheid en van de bestaanonzekerheid op materieel, familiaal en psychisch vlak en op het vlak van onderwijs en volksgezondheid. Niemand kan zijn leven nog ordenen en plannen wanneer men worstelt met bestaanonzekerheid. Het gaat er dus om om de oorsprong, de veranderende verschijningsvormen van de criminaliteit te begrijpen door de criminaliteit opnieuw te "kaderen" in het hele systeem van krachtsverhoudingen en zingeving waar ze de uitdrukking van is. Het is hiermee uiteraard duidelijk dat een valstrik in het huidige veiligheidsdenken voor W. is dat men de oorzaken ziet bij het individu. Een valstrik is uiteindelijk ook dat men het probleem van de criminaliteit zou overlaten aan valse specialisten en aan politie en politici die snel munt willen slaan uit het probleem zonder het correct te beoordelen of echt te beheersen. W. besluit met een oproep tot een drievoudige strijd. Op het vlak van de taal en het taalgebruik moet de te eenduidige connotatie van het begrip veiligheid worden verholpen. Op het vlak van het beleid en de praktijk van justitie moet paal en perk worden gesteld aan de uitbreiding van de vaak vernietigende klassieke repressieve middelen; telkens als het mogelijk is moeten er alternatieven op tafel komen op het vlak van onderwijs, volksgezondheid enz. Op het vlak van de beroepen in de sociale sector moeten de autonomie en de eigenwaarde worden verdedigd van degenen die de sociale veiligheid van mensen kunnen verbeteren, van de maatschappelijke werker tot de psycholoog, de leraar, de gespecialiseerde opvoeder. Deze beroepen moeten meer middelen en mensen eisen om hun inherente taken te kunnen vervullen, zonder verlengstuk te zijn van politie en gerecht.

W. wil met zijn boek een kritische sociologische analyse maken van wat hij beschouwt als een controlerend en repressief sociaal en strafrechtelijk beleid in de VS. Het gaat daarenboven om meer dan een analyse; het betreft een aanklacht van wat hij ziet gebeuren in de VS. en bij uitbreiding in zijn vaderland Frankrijk. De twee laatste hoofdstukken zijn meteen ook een waarschuwing naar Europa toe om niet te vervallen in Amerikaanse toestanden.

Ongetwijfeld is zijn beschrijving van wat zich sinds het einde van de jaren 70 en nog duidelijker vanaf de tweede helft van vorig decennium in de VS voordoet terecht een waarschuwing waard. Nochtans neigt de auteur er doorheen zijn boek meermaals toe te vervallen in een te strakke, onvoldoende genuanceerde voorstelling van zaken. Merkwaardig genoeg geeft W. dit zelf al in de aanhef van zijn boek toe. Hij geeft toe dat de balans die hij opmaakt over de bloei van de strafstaat "eenzijdig en overdreven monolithisch is". Hij pretendeert bewust niet een onderzoek te wijden aan de volledige

omvang en complexiteit. Hij bekijkt de veranderende aanpak van politie en justitie op een selectieve wijze. Hij gaat dus voorbij aan weerstanden en andere stromingen dan diegenen die gaan in de richting van de uitbouw van de strafstaat. Zo komt ook maar ergens in het boek aan bod dat in de VS interessante, hoopvolle experimenten en praktijken bestaan over verschillende manieren om constructief om te gaan met delinquentie. We denken hierbij aan vormen van *mediation* en van *restorative justice* waarvan de VS één van de bakermatten is.

Vanuit zijn marxistische en symbolische benadering is het natuurlijk evident dat W. de strafstaat ziet als een nadrukkelijk gevolg van een economische (kapitalistische) en ideologische (neoliberale) ontwikkeling. Maar ook hier missen we nuancering. Wanneer hij in het begin van zijn boek stelt dat op het einde van de twintigste eeuw het veiligheidspektakel "plots" de politieke scène in de lidstaten van de Europese Unie, met Frankrijk als koploper verovert missen we enige historische contextualisering. Het veiligheidspektakel met de veiligheidsstaat is mogelijks een cyclisch gegeven. Zo zijn er tal van punten van vergelijking mogelijk tussen wat David Garland in *Punishment and Welfare* (1985) betreffende de periode 1880-1914 beschrijft en de actuele sociale en justitiële strafstaat van W. Het is ook wat te eenvoudig om het actueel beleid voor te stellen als een nogal plotse politiek van de strafstaat gericht tegen "de armen". De meest ingrijpende veranderingen van politie en justitie, van het gevangeniswezen en van de bestraffing vinden bij ons een meest aantoonbare aanleiding in welbepaalde opmerkelijke gebeurtenissen zoals de Bende van Nijvel en de zaak Dutroux.

Ook over de wanverhouding tussen de vaak als constant voorgestelde of eventueel beperkt toenemende evolutie van "dé" criminaliteit en de over de laatste jaren sterk toegenomen omvang van de gedetineerdenpopulatie, wat W. als een bewijs ziet van de strafstaat, is zeker het laatste woord nog niet gezegd. Wanneer W. stelt dat het niet zozeer de criminaliteit die veranderd is, maar de kijk van de samenleving op bepaalde vormen van kleine straatcriminaliteit" (pp. 26-27), dan gaat hij m.i. wat kort door de bocht. De aard van de criminaliteit verandert wel degelijk. Denken we maar aan de cybercrime, de (internationaal georganiseerde) kinderpornografie, de internationale beweging van bendes, de toenemende frauduleuze autohandel enz. Ook de zogenaamde straatcriminaliteit lijkt naar *modus operandi*, *daderschap* en *slachtofferschap* wel degelijk te veranderen, al is het alleen al maar omdat de opportuniteiten veranderen.

W. wil ook wel eens een loopje nemen met bepaalde begrippen. Zo noemt hij op een bepaald ogenblik de Britse "community policing" de variant van de "nultolerantie", die in de jaren '90 uit Amerika is komen overwaaien. Eveneens geeft hij een eenzijdige commentaar op de zogenaamde "broken window"-theorie.

Besluitend kunnen we stellen dat W. er inderdaad goed aan doet te waarschuwen voor Amerikaanse toestanden daar de VS wordt beschouwd als de belangrijkste uitvoerder van praktijken en theorieën op het vlak van de veiligheid. Waarschuwingen zijn terecht als we bij voorbeeld recent vaststellen dat in Frankrijk al vanaf de prille aanvang van het bewind-Sarkozy een wet voor de repressieve aanpak (met gevangenzetting) van recidiverende minderjarigen op de agenda staat, een wet die als het ware een doordruk is van gelijkaardige wetten in een aantal Amerikaanse staten¹. Maar Frank-

1 S. Roché, «Incarcérer plus ne sert à rien. L'universitaire, spécialiste des questions de sécurité, analyse les politiques pénales «punitives» aux Etats-Unis : un constat d'échec», *Le Nouvel Observateur*, 12 - 18 juli 2007, 14.

rijk is daarom België nog niet. Lijkt men het her en der minder nauw te nemen met universele rechten, dan stellen we vast dat er in ons land toch nog altijd wordt gestreefd naar evenwicht tussen doelmatigheid en rechtsbeginselen. Voor zogenaamde moeilijke stadsdelen wordt trouwens in tal van steden gekozen voor programma's van wijkontwikkeling, kinder- en tienerwerk, pedagogische programma's enz. Het zijn jammer genoeg eerder conflicten en het optreden met de "sterke arm" die de media halen.